

המגזר החרדי - נתונים

אברהם קרויזר אסטרטגיה

**מוגש כחלק ממסמך אב
לאיגוד האינטרנט הישראלי**

פברואר 2012

מבוא

המסמך המוגש לכם בזאת, הינו חלק ממסמך הבא לסקור את המגזר החרדי החי בישראל, אורח חייו והתנהגותו במרחב הציבורי, תוך דגש על הממשק שלו עם העולם הגדול, בהתייחסות לתקשורת, מחשב, אינטרנט, הרגלי צריכה ושיווק.

מטרת המסמך היא להוות בסיס לתוכנית עבודה מול המגזר החרדי, כשהאתגר העומד לפתחנו, הוא התמודדות עם נושא רשת האינטרנט, יחס המגזר ורבניו אליו, והדרכים השונות לקידום שימוש מושכל מותאם ומתואם, ברשת האינטרנט בקרב המגזר החרדי.

בפרקים המובאים להלן, מובאת סקירה מקיפה של נתונים אודות המגזר החרדי, החל משאלת מספרם של החרדים החיים בישראל 2012, היחס בין בתי האב למספר הנפשות, ממוצע הגילים, הריכוזים החרדים הגדולים במפת ארץ ישראל, והמשך, בסקירת הקהילות ותתי הקבוצות, שייכותם הפוליטית וגודלן.

בנוסף, מובאים נתונים על היקף הצריכה החרדית, תחומי הקנייה, נתונים כספיים ופיננסיים, מפת התקשורת החרדית לסוגיה, וכמובן נתוני צריכת מחשב וגלישה באינטרנט.

מקורות המידע לנתונים המוצגים, מגוונים, וכוללים מחקרי שוק של מכוני מחקר, חלקם נעשו לצרכים פוליטיים ועיתונאיים, חלקם למען גופים מסחריים. כמו"כ, ישנם כאן נתונים המבוססים על מקורות מידע ממשלתיים כגון, משרד התמ"ת, משרד השיכון, והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. חלקם של מקורות אלו פורסמו ברבים, חלקם הם מתוך דוחות פנימיים, וחלקם מתוך טיוטות העתידות להתפרסם. מקור נוסף, הוא נתוני תוצאות הבחירות בעשור האחרון, לכנסת ולרשויות המקומיות.

איסוף הנתונים היה מתיש במידת מה, בפרט לאור העובדה שכל הנתונים נבדקו ואומתו מחדש לרגל כתיבת מסמך זה, למעט באותם מקומות שצוין שנת פרסום הנתון.

אולם, האתגר הגדול של כתיבת הנתונים, היה ההתמודדות עם מספר מקורות מידע, הצורך בלשקלל את הנתונים ולהגיע למספר ולנתון סביר, העומד בקנה אחד עם הידע האישי על הנעשה במציאות החיים בשטח.

דוגמא לכך ניתן למצוא בנתוני בתי האב בערים החרדיות: ישנם מספר נתונים מכמה מקורות מידע, אולם מה שהכריע בסוף, היה בדיקת עומק שבוצעה בכל ריכוז חרדי מובהק, כגון בני ברק והערים החרדיות החדשות, שם בדקתי את מספר מוני המים הרשומים במשרדי הרשות המקומית, הפחתת מספר המוסדות והעסקים, וחילוף מספר המונים למגורים.

הנתונים המתייחסים לערים מעורבות, מבוססות על נתוני תוצאות הבחירות, בפילוח סוג האוכלוסייה, ההתפלגות בין יהדות התורה - הצבעה חרדית מובהקת ברובה, לבין ש"ס - הצבעה מסורתית וחילונית. בדומה למחקר שבוצע בלמ"ס על ארבע הדרכים לדגימת גודלו של הציבור החרדי בישראל.

ברור, שחלק זה בו נפרסים מגוון הנתונים אודות הציבור החרדי, על תחומיו השונים והמגוונים, מרתק ומעניין ככל שיהיה, הרי העיקר חסר מן הספר.

הנתונים הם בסך הכל בסיס כדי להבין את המנטאליות, את תרבות הצריכה, את אורח החיים ואת היכולת לספר את סיפורו של הציבור החרדי.

האם הוא ציבור עניי? או שמא רק שוני בסדרי העדיפויות גורם לחשוב כך?

האם הוא מתנזר מקידמה ומטכנולוגיה? או שמא בורר צורך ומתאים את אשר זקוק לו לקיומו?....

איך מוכרים לו?

איפה הוא גר ומה המשמעות השיווקית של הפריסה הגיאוגרפית שלו?

איך מדברים אליו? באיזה שפה הוא מדבר?

הרבה גוונים לו לציבור החרדי... האם יש שוני בין הספרדי לחרדי החסידי? האם הליטאי מתנהג אחרת ואם כן במה?

האם כל דבר צריך כשרות? והאם אפשר בכלל לתת כשרות לכל מוצר?

את התשובות לשאלות הרבות הנכונות והמעניינות האלו, נענה בחלק נוסף של המסמך, שיישען על הנתונים האלה, ויספר את סיפור אורחות חייו של המגזר החרדי, ויתווה תוכנית עבודה המזהה חסמים אתגרים פעולות ותגובות לכל נושא השימוש במחשב וברשת האינטרנט בשלל פעולות.

פרק א - נתונים כלליים

המגזר החרדי החי בישראל מונה כ- 1,350,000¹ בתי אב, המכילים כ-800,000 נפש

- המגזר החרדי מהווה כ- 10% מכלל האוכלוסייה בישראל, וכ 13% מכלל האוכלוסייה היהודית
- הגיל הציוני במגזר הינו 15 לעומת 30 במגזר הכללי
- כ- 6000 חתונות מתקיימות מידי שנה²

30% מכלל הלידות בישראל הן מקרב המגזר החרדי

- בבית החולים מעייני הישועה בבני ברק מתקיימות מידי חודש כ 900 לידות בממוצע
- בעיר מודיעין עילית מתרחשות בממוצע 400 לידות בכל שבוע
- אחוז הגידול השנתי בממוצע הינו 6% והמגזר החרדי מכפיל עצמו כל 22 שנה

משנת 1990 ועד 2010 נבנו בישראל עבור המגזר החרדי כ-45,000 יח"ד חדשות³

- ע"פ דו"ח פנימי במשרד השיכון עד 2020 יהיה צורך ב 80,000 דירות חדשות נוספות

הציבור החרדי מתגורר ברובו במרכז הארץ, במשולש בין אשדוד במערב, בני ברק במרכז וירושלים במזרח

- בירושלים קיים הריכוז החרדי הגבוה בארץ המהווה כ-30% מתושבי העיר
- הרוב המוחלט של תושבי העיר בני ברק הינם חרדים והיא מונה כ 33,000 בתי אב⁴
- ערי הלוויין החרדיות הינן מודיעין עילית בקרבת הקו הירוק ממזרח לעיר מודיעין, אלעד הסמוכה לראש העין, ביתר עילית מדרומה של ירושלים בדרך לגוש עציון, ובית שמש, שכיום מכהן בה ראש עיר חרדי (משה אבוטבול) והחרדים מהווים בה 35%
- שאר הציבור החרדי, מתגורר בריכוזים שונים בדרום (נתיבות, אופקים) ובצפון (רכסים, צפת, חיפה)
- העיר חריש שבפתחו של כביש 65 בצפון מיועדת לשיווק למגזר החרדי בקרוב, והיא תוכל להכיל כ-12 אלף יח"ד
- עתודות נוספות למגזר החרדי משווקות באחיסמך הסמוכה ללוד, בבית שמש ובהר יונה שבנצרת

¹ שקלול עצמי, לרבות בדיקת מוני מים למגורים בערים החרדיות, פרופ' אבי דגני

² הערכה עצמית, שקלול מתוך מידע שיווקי

³ ספירת פרויקטים של מעל 055 יח"ד ייעודיות למגזר החל מ-0995

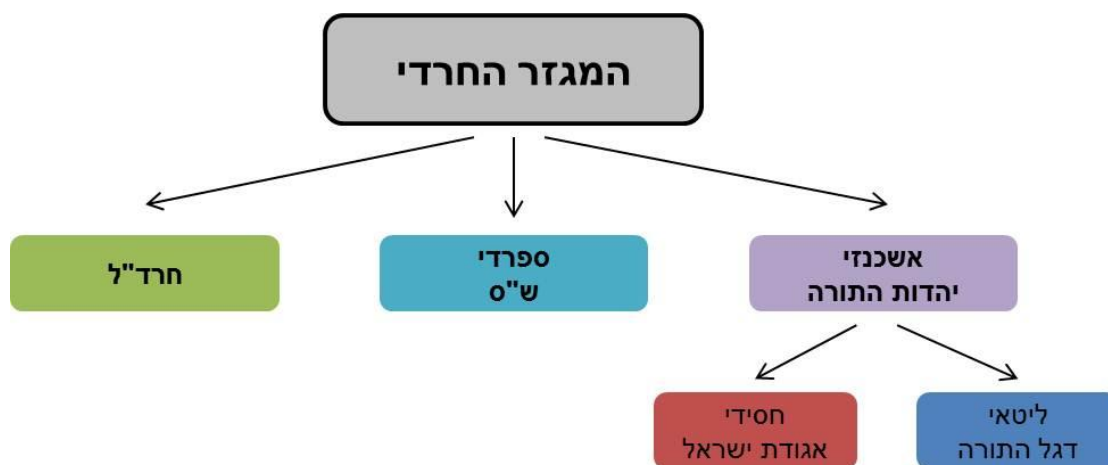
⁴ עיריית בני ברק

היכן נמצא את המגזר החרדי!?

** מניין בתי אב

50,000	ירושלים
33,000	בני ברק
8,800	מודיעין עילית
7,300	ביתר עילית
7,100	אלעד
7,000	בית שמש
8,500	אשדוד
4,000	פתח תקוה
1,800	רכסים
850	צפת
700	ערד
1,500	נתיבות
900	אופקים
600	טבריה
600	קרית יערים
800	תל ציון
600	קרית גת
2,500	חיפה
1,000	כפר חב"ד
	תל אביב

פרק ב – חלוקה לקבוצות

- הציבור החרדי מתחלק למספר תתי קבוצות, כאשר החלוקה העיקרית היא אשכנזית וספרדית
- הקבוצה האשכנזית מתחלקת אף היא לאשכנזים ליטאים ואשכנזים חסידיים

חסידי

הציבור החסידי מהווה כ-33% מן המגזר, הוא מאוגד בתנועת "אגודת ישראל", הפלג החסידי של "יהדות התורה", ונציגיו בכנסת הם: יעקב ליצמן- גור, מנחם מוזס- ויזניץ, ישראל אייכלר- בעלז. נציג הכלל חסידי- מאיר פרוש, פרש מן הכנסת הנוכחית בעקבות הסכם רוטציה פנימי. הקהילות החסידיות הגדולות הן, גור, בעלז, ויזניץ. עיתון "המודיע" הוא הביטאון של "אגודת ישראל", ולפני כשלוש שנים, לאחר ההפסד של העיתון לניר ברקת על ראשות העיר ירושלים, הקים מאיר פרוש עיתון יומי – "המבשר".

ליטאי

הציבור הליטאי מהווה כ-29% מהמגזר החרדי, מנהיגיו הבולטים הם הרב אלישיב בירושלים, והרב שטינמן בבני ברק, הוא מאוגד בתנועת "דגל התורה" שהיא הפלג הליטאי של תנועת "יהדות התורה", ונציגיו בכנסת הם משה גפני ואורי מקלב. העיתון "יתד נאמן" הוא בטאון התנועה. הליטאים מהווים את רובם של חבורת הלומדים החרדית, ומובילים את עולם הישיבות והכוללים.

ספרדי

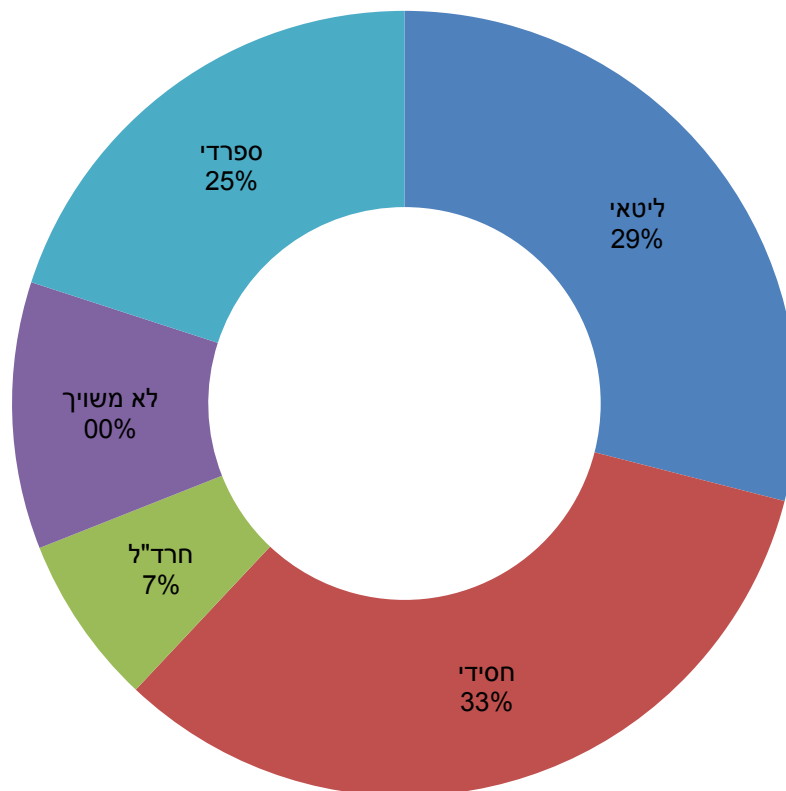
הספרדים מהווים כ-20% מן המגזר, ומיוצגים בכנסת באמצעות תנועת ש"ס, שמנהיגה הרוחני הוא הרב עובדיה יוסף. למרות שלש"ס יש 12 מנדטים, הרי שרק 4 מתוכם הם מקרב הציבור החרדי, וכל השאר הינם מסורתיים ומזרחיים שאינם חרדים.

העדה החרדית

אנשי הישוב הישן, חסידות תולדות אהרן, סאטמר ועוד, הם הגרעין של "העדה החרדית", מתגוררים בעיקר במאה שערים ובשכונות הישנות של ירושלים, וכן בעיר בית שמש. אינם משתתפים בבחירות ולא מכירים במדינת ישראל, ונחשבים כקיצוניים שבמגזר החרדי. רבם היום הוא הגאב"ד (הגאון, אב בית דין) הרב טוביה וייס. למרות ירידת כוחם והשפעתם בעשורים האחרונים, הרי מערכת הכשרות שלהם היא הגדולה החזקה והמקובלת ביותר במגזר החרדי – בד"צ העדה החרדית.

חרד"ל

חרדי דתי לאומי - קבוצה שאורח חייה דומה לאורח חייו של הציבור החרדי, כגון חינוך נפרד לבנים ובנות, צריכת כשרות מהדרין, וכדו'. קבוצה זו הינה 7% מהציבור.

5

⁵ שקלול עצמי, לרבות עיבוד נתוני שיווק, התפלגות פוליטית בריכוזים מובהקים ונתוני מדיה קהילתית

פרק ג – צבא והשכלה

צבא ושירות אזרחי⁶

- דיחוי משירות צבאי בשל תורתו אומנותו" - כיום יש בערך כ 68,000 מקבלי דיחוי.
- מידי שנה יש במחזור גיוס של גילאי 18 כ 7800 איש.
- במסלולי שח"ר כחול ושח"ר ירוק, וגדוד הנח"ל הייעודיים לציבור החרדי, משרתים כיום כ 2000 חיילים.
- במסגרת השירות האזרחי, ישנם שני מסלולים עיקריים, מסלול של שנה שבו משרתים 8 שעות ביום, ומסלול של שנתיים עם שירות של 4 שעות ביום. השירות מתבצע במוסדות ציבור שאושרו ע"י הצבא ומנהל השירות האזרחי שבמשרד ראה"מ, כגון רשויות מקומיות משרדי ממשלה, ארגוני חסד ורווחה בקהילה. במסגרת זו שהחלה לפני מספר שנים, משרתים כיום כ 1800 איש, וכבר סיימו את השירות כ 2900.

לימודים אקדמיים והכשרה מקצועית

- תחום הלימודים האקדמיים המיועדים למגזר החרדי פורח מאד בשנים האחרונות, ישנן מכללות ייעודיות למגזר החרדי כמכללה החרדית בירושלים שם לומדים כ 1000 סטודנטים, גברים ונשים, והקמפוס החרדי בקרית אונו.
- תחום ההכשרה המקצועית התפתח מאד אף הוא. גופים כמו לומדה, המרכז החרדי להכשרה מקצועית, ועוד, מקיימים קורסים רבים ומגוונים בפריסה ארצית בריכוזים החרדים. המקצועות הנלמדים הם החל ממחשבים, אוריינות, גרפיקה, ועד מורי נהיגה, שפים וכד'.
- סיוע ממשלתי ניתן למימון ופיתוח תוכניות לימודים והכשרה למגזר החרדי. בקרוב עומד לקום בירושלים מיזם חדש של מרכז תעסוקה ולימודים ראשי בשיתוף עיריית ירושלים ומשרד התמ"ת, בהשקעה של 12 מיליון ₪.⁷
- בנוסף, ישנם מסלולי מימון של התמ"ת יחד עם הגיוינט, בתוכניות ייעודיות "פרנסה בכבוד" ו"חרדים לעתידם".
- ישנם קרנות פילנטרופיים המעניקים מלגות לימודים, הבולטות שבהם, הם קרן ידידות טורונטו, וקרן קמ"ח - קידום מקצועי חרדי. קרן קמ"ח היא למעשה הקרן הגדולה, שמעניקה אלפי מלגות לימודים בהיקף שנתי של עשרות מיליוני שקלים בשנה.
- הנתונים המצטברים מראים על כ 7000 חרדים, רובם גברים, המקבלים מלגות לצורך לימודים, מתוכם כ 2300 לומדים לתואר ראשון. כ 1100 סיימו כבר את לימודיהם, ומתוכם כ 800 עובדים במקצוע אותו הם למדו.⁸
- אחוז הנשירה מהלימודים עומד על כ 2%.

⁶ מקורות בועדת חו"ב, אגף כו"א בצה"ל, חוקרים ופרסומים בתקשורת

⁷ עיריית ירושלים

⁸ קרן קמ"ח

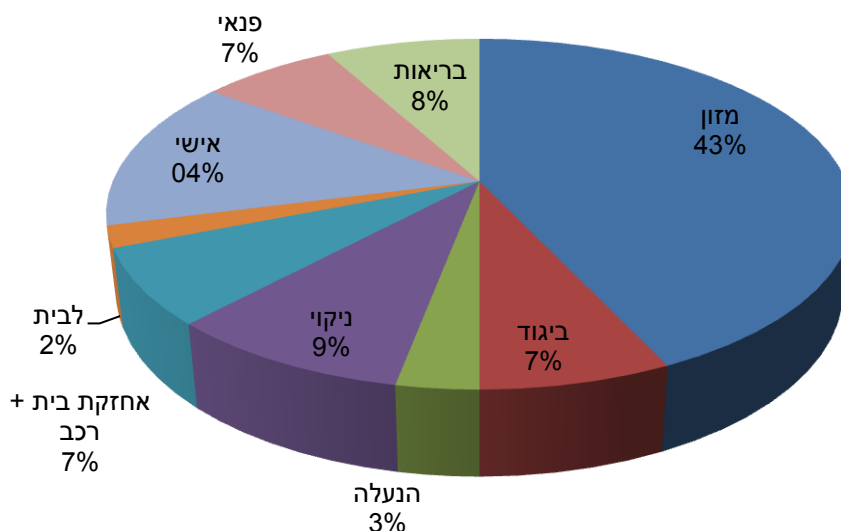
פרק ד – צריכה ופיננסים

אופי הצריכה החרדי, יוצר אשליה של ציבור עני.

אופי הכלכלה הקהילתית מקשה על כוחות השוק לאמוד נכון את הכלכלה במגזר החרדי ולכמת אותה. מקורות ההכנסה, שחלקם מקצבאות, מלגות משיבות וכוללים וכדו', אופי הקניה השונה, הכלכלה הקהילתית התומכת בחלשים, ומקצועות העבודה המסורתיים כגון סופרי סת"ם – תורה, תפילין ומזוזות, סוחרים, מחנכים ועוד, מבלבלים ומקשים על יצירת נתונים כוללים.

- היקף הצריכה של הציבור החרדי בישראל עומד על כ **5.5 מיליארד ₪**, מתוכו כ **3 מיליארד יוצא על צריכת מזון**.⁹
- אחוז ההוצאה למזון מסך סל ההוצאה החודשי הינו כ **43%**.¹⁰
- כ **35%** ממשקי הבית החרדים רוכשים מוצרי פרימיום, ומגמה זו נמצאת בעלייה.¹¹
- כ **55%** ממשקי הבית רוכשים מוצרי בריאות וטבע, ו**15%** מתוכם אף מקפידים מאד ע"כ. ¹² גם תופעה זו נמצאת במגמת עלייה, לצד פריחת מכוני כושר בשיטות השונות הנפתחים באופן ייעודי למגזר החרדי, בהפרדה בין גברים ונשים.

התפלגות סל הצריכה החודשית

- ההוצאה על מזון היא כ**15%** יותר ממשפחה מהמגזר הכללי.

⁹ פרופ' אבי דגני

¹⁰ מאגר מוחות

¹¹ פרופ' אבי דגני

¹² פרופ' אבי דגני

- בכלל, צרכנות במגזר החרדי, היא נהנתנות מותרת.
- הוצאות על מזון ושתייה, ביגוד, טיפוח וכן נשי, עיצוב הבית ונופש, הם צרכנות מותרת.
- לעומת צריכת קולנוע, תיאטרון, טלוויזיה וספורט שאינה קיימת במגזר החרדי.

שלושה גורמים עיקריים השפיעו על הצריכה במגזר החרדי:

- יציאת האישה החרדית לתחומי עבודה חדשים
- הגדלת ההכנסה בממוצע של 8% ב 10 השנים האחרונות
- כניסת הרשתות הגדולות בשיווק של "מותגים חרדיים"

מאפייני צריכת מזון:

- נשים הן הקובעות בתחום
- 61% מהקניות מתבצעות ע"י נשים
- היקף הקניות קשור לעונות וחגי השנה
- חיסכון ומחיר הם פרמטרים חשובים אבל לא בלעדיים
- כשרות מהודרת היא תנאי הכרחי
- למרות החיסכון במחיר, רובו של המגזר החרדי קונה ברשתות המזון ולא בשווקים

פנאי ואירוח:¹³

- 30% מהמגזר החרדי מבלה במסעדות לפחות פעם בחודש.
- כ 29% מהמגזר אומרים לפרופ' אבי דגני שהם מגדילים את האירוח בבית לעומת כ 15% שמפחיתים, שזהו נתון המצביע על כלכלת בית חזקה ומפותחת בשונה מן המקובל במגזר הכללי בו כלכלת הבית נמצאת בירידה מתמדת.
- 84% מהמגזר צורך מוצרי קוסמטיקה
- מעל 30% נופשים בחו"ל

כסף ואשראי:¹⁴

- אחוז מחזיקי הכרטיס אשראי במגזר הולך וגדל והוא עומד כיום על מעל 50%, אבל עדיין ישנו פער מן המקובל במגזר הכללי. אולם נתון זה לא לוקח בחשבון את צריכת ההלוואות מהגמח"ים השונים שם ההחזרים משולמים ללא ריבית.
- 70% מהציבור החרדי משתמש בשיקים לעומת 50% מהציבור הכללי.
- מוסר התשלומים בציבור החרדי גבוה, ולכן בעלי עסקים מגלים אמון.

¹³ פרופ' אבי דגני, בדיקת שוק עצמית
¹⁴ נתוני בנק איגוד, שיחות עם מנהלי בנקים

- היקף הפעילות בחשבונות בנקים במגזר החרדי כולל את השוק המוסדי, עמד ע"פ בנק איגוד בשנת **2009 על 25 מיליארד ₪**.
- סך קרנות ההשתלמות עמד באותה שנה במגזר החרדי על **כ3.8 מיליארד ₪**
- סך כל קופות הגמל במגזר, עמד ע"פ בנק אגוד על **כ22 מיליארד ₪**
- לפי בנק אגוד, ההוצאה הממוצעת למשפחה חרדית בחודש הוא **כ9000 ₪**

סלולרי¹⁵

- 86% מהמגזר מחזיק בלפחות מכשיר סלולרי אחד. ל-32% מהמגזר ישנו מנוי ביותר מחברה סלולרית אחת.

רכב¹⁶

- רק ל-35% מן המגזר יש רכבים
- כשני שליש מרכבי המגזר הם רכבים מיד שניה בממוצע של 6 שנים לגיל הרכב.

¹⁵ מאגר מוחות, פרופ' אבי דגני, ועדת הרבנים לענייני תקשורת
¹⁶ פרופ' אבי דגני, משרד התמ"ת

פרק ה – מפת התקשורת החרדית

עיתונות

שם העיתון	שייך	אופי	תפוצה
המודיע	חסידי - אגודת ישראל	יומי	20,000 בסופ"ש
המבשר	חסידי - מאיר פרוש	יומי	7000
יתד נאמן	דגל התורה	יומי + חינמון יום ג'	יום ג- 130,000
יום ליום	ש"ס	יומי	7000
משפחה	כללי	שבועון + חינמון ביום ג'	יום ג- 130,000
בקהילה	כללי	שבועון	10,000
מרכז העניינים	כללי	חינמון שבועי	90,000
קו עיתונות	כללי	חינמון שבועי	120,000

רדיו

ישנם שני ערוצי רדיו :

"קול חי" – מזוהה עם הציבור הכללי ואפילו עם הטיה לציבור הדתי

"קול ברמה" - עם הטיה ברורה לציבור הספרדי

קווי נייעס

ערוצי חדשות, המשודרים באמצעות קווי טלפון, והמשתמשים משלמים כסף (זמן אויר) ע"מ לשמוע חדשות.

לקווי הנייעס, ישנם גם מוקדי סמס, למאות אנשים, ובהם עסקנים, עיתונאים ומבילי דעה, המקבלים מאות הודעות כתובות ביום עם עדכוני חדשות פנים מגזריות וחדשות כלליות. ערוצים אלו הם ללא פרסומות.

עלוני שבת

מדיה זו חזקה בעיקר בקרב הציבור הדתי והספרדי, שם היא מנוצלת גם ככלי פרסומי ושיווקי.

אתרי אינטרנט

ישנם מספר אתרים חרדים בולטים, שכולם אתרי חדשות :

"בחדרי חרדים"- האתר הגדול ביותר כנראה, שיש בו גם מאות פורומים

"כבר השבת"

"לדעת"

"פשקוויל"-חדשות הפרסום

אנ"ש (אנשי שלומינו)

בנוסף, ישנם אתרי חב"ד און ליין, וחב"ד col

שלטי חוצות

שלטי חוצות ומודעות רחוב (פסקווילים), הם מדיה זולה ממוקדת ויעילה, בפרט בסופי שבוע, בהם הציבור הרבה ברחוב, לקניות, ולבתי הכנסת בשבתות.

דיוור ישיר

הפריסה הגיאוגרפית של הציבור החרדי, מאפשר להשתמש בדיוור ישיר ממוקד רק בריכוזים החרדים.

מאפיינים עיקריים

- לתקשורת החרדית ישנה השפעה רבה על קהל הקוראים.
- העובדה שהעיתונות מבוקרת כולל את מודעות הפרסום, וישנה בקרה המבטיחה את הסינון הערכי על פי אורח חיו של הציבור, גורמת לכך שאמינותו גבוהה יותר, וישנה רמת השפעה גבוהה.
- העיתון נתפס ככלי חינוכי ורק אח"כ ככלי חדשותי ותרבותי, ועובדה זו מעצימה את השפעתו.
- רוב התקשורת החרדית היא כתובה, וגם במודעות הפרסום נמצא הרבה חומר כתוב, יותר מן המקובל במגזר הכללי, זאת מחמת העובדה שהחרדי קורא מגיל 3, מאומן ורגיל בקריאה, ושם לב היטב "לאותיות הקטנות".
- בנוסף. יש לזכור כי כל אמצעי מדיה אלקטרוני כרדיו, טלפון או אינטרנט אסור לשימוש בשבת, ומה שמשאר זה רק הנייר המודפס.
- אין "מדורת שבט", אין כלי מדיה אחד שנוכל להגדירו כמרכזי, אלא לכל תת קבוצה ישנו את הביטאון שלה, וכשרוצים להעביר מסרים/למכור במגזר יש צורך בשימוש בתמהיל מדיה רחב וחכם.

פרק ו – החרדים בחו"ל¹⁷

הציבור החרדי המתגורר בחו"ל, מתחלק מטבע הדברים לריכוז גדול בארה"ב ובאירופה.

ע"פ ההערכות שונות, בחו"ל גרים כמעט שתי מיליון חרדים, מחציתם בארה"ב.

- באירופה ניתן למצוא ריכוזים חרדים משמעותיים, באנגליה, שם ישנן קהילות גדולות בלונדון, מנצ'סטר וגייטסהד. החרדים באנגליה, רובם אשכנזים, חלקם ליטאים וחלקם חסידים.
- בצרפת ישנם חרדים רובם ספרדים, והם מתרכזים בעיקר בפריז ובמרסיי.
- באנטוורפן בירת בלגיה, ישנו ריכוז חרדי גדול המאופיין רובו אשכנזי, ובדומה לו גם בשווייץ.
- בארה"ב, ישנם ריכוזים חרדים גדולים ומגוונים, ובהם מתגוררים חרדים מכל הקהילות.
- רובע ברוקלין המפורסם בעיר ניו יורק, ובו שכונת בורו פארק, ושכונת פלטבוש, שם ישנו ריכוז גדול של הקהילה החלאבית.
- בקראון הייטס שברובע קווינס, נמצא ריכוז גבוה של חסידי חב"ד.
- בניו ג'רזי, שוכנת העיר ליקווד ובה מתגוררים כ-9000 משפחות חרדיות, רובם המכריע ליטאיות. שם גם קיימת הישיבה הגדולה בעולם, ובה מעל 6000 תלמידים ואברכים נשואים.
- במונסי, ישנו ריכוז של כ-5000 משפחות חרדיות, ובסמוך לה, העיירה ניו סקוויר, שם מתגוררים כ-1500 משפחות כולם חסידי סקוויר המנהלים בעצמם את העיירה ומוסדותיה.
- ריכוזים חרדיים נוספים, קיימים בלוס-אנג'לס, שיקגו, מיאמי, בטורונטו ובמונטריאול שבקנדה.
- בוילאמסבורג, שוכנת חסידות סאטמר. גם חסידות באבוב מקיימת את סניף האם שלה בניו יורק.
- החרדים בארה"ב ובאירופה, מקיימים כאחיהם בישראל אורח חיים בדלני הכולל מוסדות חינוך נפרדים, וחיי קהילה מלאים. למרות שישנו שוני בנורמות מסויימות בין הקהילה בחו"ל לבין החרדים בישראל, כגון בשיעורי הגברים העובדים, בתחומי העבודה ועוד, ניתן אבל לקבוע, שהחברה החרדית בחו"ל, מתמודדת עם אותם אתגרים כאחיהם בישראל.
- גם בארה"ב ישנה התמודדות במערכת החינוכית, בקהילות השונות ואף בתוככי הישיבות והכוללים, בכל הקשור למכשירים סלולריים, וכמובן אף נושא המחשב הביתי והחיבור לאינטרנט, זוכה שם להתייחסות ולדיון, מצד הרבנים והמחנכים, וגם שם קיימים ספקי אינטרנט מסונן, חלקם אפילו רוכשים זאת מספקים כאן בישראל.

¹⁷ בדיקה עצמית

פרק ו – מחשב ואינטרנט¹⁸

- לכ־65% מבתי האב במגזר החרדי ישנו מחשב בבית
- כמחצית מתוכם מחוברים לאינטרנט
- שני שליש מתוכם עושים זאת באמצעות תוכנות סינון, שהבולטות שבהם הם אתרוג ורימון מבית אינטרנט רימון, ונתיב
- רק שליש מהגולשים רוכשים מוצרים שונים באמצעות האינטרנט
- ולכרבע יש חשבון בפייסבוק

אינטרנט רימון

לאינטרנט רימון ישנם שני מותגים:

רימון- המיועד לציבור הדתי והחרדי, ולכל מי שחפץ באינטרנט מסונן. במוצר זה ישנם מספר דרגות סינון שונות.

אתרוג- הינו מוצר המיועד לציבור החרדי באופן ממוקד יותר, שם הסינון קפדני יותר, ובעצם מראש פותח את חיבור האינטרנט רק לרשימת אתרים שסוננה נבדקה ואושרה ע"י ועדת תוכן המפוקחת ע"י רבנים.

- הערכה הרווחת היא שלאינטרנט רימון ישנם כ־17000 מנויים חרדים מתוך כ־50000.
- הגידול השנתי של רימון בציבור החרדי עומד על כ־1500 מנויים בשנה.
- **לפי נתוני אתר בחדרי חרדים**, על כמות הגולשים והצופים בו מהארץ ומחו"ל,
- כ- 3.6 מליון מבקרים בחודש, המהווים
- 500,000 גולשים ייחודיים בחודש מישראל
- בנוסף טוען האתר, ישנם – 325,000 גולשים ייחודיים בחודש מ - 94 מדינות שונות בעולם
- כ- 60 מיליון דפים נצפים לחודש,
- כשזמן גלישה יומי הוא 19.5 דקות בממוצע
- בפורומים – 200 פורומים פעילים, 130,000 הודעות חדשות בחודש

¹⁸ פרופ' אבי דגני, "מותג פרסום", ועדת הרבנים לענייני תקשורת, הספקיות ונתוני מפעילי האתרים

שיחות לחו"ל

שוק השיחות לחו"ל כולל את החברות הגדולות במשק, כשיישנם מספר חברות ששמות דגש ייעודי במגזר החרדי, כגון **אקספון-018**, שכיוונה את עיקר קהל היעד שלה במגזר, לאחרונה 012 פתחה חברה ייעודית למגזר בשם **012 פלוס**, חברת ה**לוי015**, שנפתחה לאחרונה, ג"כ מקווה לקבל קהל לקוחות מקרב הציבור החרדי.

חברות אלו שמבוססות טכנולוגית קווי אינטרנט, מקבלות אישור ועדת הרבנים לענייני תקשורת על אישור קיומם של חסימות לחיבור אינטרנט וכדו', ועל כך שהם בעצם משווקות אך ורק קו טלפון לצורך שיחות לחו"ל.

סרטים, לומדות, ומשחקי מחשב

ישנו שוק רחב של סרטים שבוימו והופקו עבור ילדי הציבור החרדי. סרטים אלו קיימים במגוון רמות, חלקם מבוססי סיפורי מסורת וחגים, חלקם עלילתיים, ומותאמים לנורמות במגזר החרדי. רמת ההפקה בסרטים למגזר החרדי זולה ונמוכה, וממוצע מכירות לסרט הוא כ 10,000 עותקים, והם מופצים על גבי CD.

בסרטים אלו לא מופיעות נשים, לא בשיר ואף לא במשחק.

אולם, קיימים סרטים המופקים על ידי נשים, שמכוונות בעיקר לקהל היעד של הגיל הרך והלמידים בבתי הספר היסודי, וכוללות משחק ע"י ילדות ושירת נשים ומקהלות.

גם חברת ערוץ נישיונל גיאוגרפיק, הוציאה סרטי וידאו אשר עברו עריכה והתאמה למגזר החרדי.

ועדת הרבנים לענייני תקשורת - תקציר

בשלהי 2004 הוקמה "ועדת רבנים" לטיפול בנושא הסלולר. הועדה מנתה נציגי כל הזרמים המרכזיים בציבור החרדי, הכוללים את העדה החרדית, החסידים, הליטאים והספרדים.

בשלב ראשון, הועדה שמה לה למטרה להתמודד עם המכשירים המתקדמים של שוק הסלולר, דור 2.5 ודור שלישי. הועדה העסיקה מהנדסים מקצועיים שניהלו מו"מ מול חברות הסלולר, והביאו לכך שיוצרו מכשירים מיוחדים עבור הצרכן החרדי, מכשירים שאין בהם אפשרות לא לגלישה באינטרנט ואפילו לא שליחת הודעות כתובות. זאת בנוסף לקומת מספרים ייעודית.

בהמשך, נכנסה הועדה לנושא האינטרנט, אולם עד כה לא הגיעה לפריצת דרך ולמתן הכשר רשמי לחיבור לאינטרנט כל שהוא.

בשולי הנתונים

בבואנו לבחון את המגזר החרדי ויחסו לאינטרנט, יש חובה לבדוק את יחסו לטכנולוגיה מתקדמת בכלל.

בנושא זה, כתבתי בעבר, כי ניתן להשוות בין יחסו של הציבור החרדי למכשיר הטלוויזיה מחד, ולמכשיר המיקרוגל מאידך. בעוד, הטלוויזיה הוחרמה ואף אפשר לאמר ובהצלחה, כשהיא נאסרת לשימוש על ידי הרבנים והמחנכים כולם, הרי שהמיקרוגל לא רק שלא נאסר אלא אף שוכן כבוד בכל מטבח בבית חרדי ממוצע.

ואל תתמהו בשאלת מה הקשר? או מה הקטע? כי אין כאן הכוונה בהצגת נושא המיקרוגל רק כסמל לקידמה לטכנולוגיה. הטלוויזיה והמיקרוגל עובדים על טכנולוגיה כמעט זהה, שניהם פועלים באמצעות העברה על גבי קרניים אולטרה סגוליות. כך שהמיקרוגל בבואו לעולם הביא אתגר הלכתי כשרותי גדול עבור הרבנים פוסקי ההלכה. האם בשר שבושל באמצעות המיקרוגל נחשב כבשר מבושל וככשר לאכילה? האם יש צורך בשני תנורי מיקרוגל לכל בית, האחד חלבי והאחד בשרי?

ועם כל האתגר ההלכתי שטכנולוגיה זו הביאה בכנפיה, ישבו הרבנים על המדוכה ומצאו את הדרך בה ניתן להשתמש בה. לעומת זאת, אותה טכנולוגיה, במכשיר הטלוויזיה נפסל נשלל והוחרם, זאת מחמת העובדה הבסיסית, שהמיקרוגל לא הכניס אתו הביתה תכנים כל שהם, תרבותיים או אידאולוגיים, מכשיר נוחות ותו לא.

הטלוויזיה נאסרה לא מחמת הטכנולוגיה אלא מחמת התכנים והתרבות שהיא הביאה בגליה ובערוציה.

כך שניתן לקבוע באופן חד וברור, כי באופן מהותי אין למגזר החרדי או להלכה בעיה כל שהיא אם עצם הטכנולוגיה ובלבד שהיא לא גורמת לאתגר תרבותי-תכני.

ברור איפה, האתגר המיוחד של השימוש באינטרנט.

מחד מדובר בטכנולוגיה מהפכנית, המשנה ומשדרגת את אורח החיים ואת איכותם, אפשר אפילו להרבות תורה מצוות ומעשים טובים באמצעות האינטרנט, ועדיין על אותה רשת, על בסיס אותו חיבור יש בנמצא ובקלות, תכנים שלילים אשר הם היפך חיי התורה והיהדות, ומהווים סכנה לחיי המגזר החרדי כחברה בדלנית, המקפידה ביתר שאת על חדירת תכנים וערכי תרבות מחוץ לחומות.

אתגר נוסף ומהותי, בהתייחסות החרדית לרשת האינטרנט, היא התלות המתפתחת מחד, והצורך והקושי בייצור אלטרנטיבה מאידך.

העולם המערבי, מדינת ישראל, ואיתם גם הציבור החרדי בסופו של יום, מפתחים תלות הולכת וגוברת בטכנולוגיה, ובחיבור של הכפר הגלובלי הקטן... כל הנחלים מובילים אל הים הגדול.. אל רשת האינטרנט העולמית, מסחר, שירותים, מידי, עסקים, תרבות, הכל נמצא שם, הכל קורה שם.

ומצד שני, בשונה משחיטת בקר בכשרות מהודרת, ואפילו מקומת מספרים מופרדת וכשרה בחברת הסלולר, היכולת ליצור עולם אינטרנט סגור מסונן מתאים וכשר עבור הציבור החרדי הוא קשה ומורכב.

את כל המגמות הקיימות החל מפילוח הציבור הגולש באינטרנט, והמשך במי שיצטרף אליו בשנים הקרובות, מי רוצה מסונן, ומי אף פעם לא יכניס הביתה, אולי בקושי מחשב.

אילו ניסיונות נעשו בתחום, מה כשל ולמה, ואיך יש לפעול בנושא זה, על כל אלה ועוד, בהרחבה, בהמשך המסמך בעיתו ובמקומו.

פרק ז' - אינטרנט מסונן, הביקוש

בחודשים האחרונים חל שינוי משמעותי בכל נושא האינטרנט, וכיום הדרישה לאינטרנט מסונן היא פומבית ולגיטימית.

עד לאחרונה היה כל נושא האינטרנט והפתרונות ללא ביטוי פומבי, למעט כמובן מכתבי הרבנים שהתריעו מפני סכנותיו של האינטרנט. בדרשות מיוחדות של הרבנים כמו בשבת שלפני יום כיפור וכד', התריעו גדולי הרבנים מפני הסכנות הטמונות בשימוש באינטרנט ובהחזקתו בתוך הבית. **האינטרנט סומן כאויב הגדול מבחינה רוחנית וחינוכית.**

- בעיתונים היומיים הנחשבים כעיתונים שמרניים יותר וככאלו המביעים דעתם של גדולי התורה, לא הכניסו מודעות פרסומות גם על אינטרנט מסונן.
- בחודשים האחרונים התקיים אירוע משמעותי בארה"ב, שגרם בהיזון חוזר להשפעה גם על הנעשה כאן בישראל.

השפעת הכנס בארה"ב על שוק האינטרנט הכשר הישראלי:

- בעת האחרונה יצא אינטרנט רימון במהלך שיווקי של מותג חרדי שהקים בשם "אתרוג", והקים לו ועדת רבנים רשמית שמנחה את מספקי המוצר
- חטיבת אתרוג של אינטרנט רימון הצליחה לקבל אישור להעלות קמפיין פרסומי בעיתונים החרדים הלא מפלגתיים, כשבועון משפחה, ו"בקהילה" וכד'.
- ספק נוסף שהחל לשחק במגרש האינטרנט הכשר הוא של חברת "נט-צח", חברה מארה"ב הטוענת שברשותה טכנולוגית בקרת תוכן וחסומה, ואף חברה זו החלה לשווק ולפרסם בעיתונות החרדית שלא מפלגתית.

פרק ח' - היהדות החרדית בארץ לעומת היהדות החרדית

בארה"ב

כדי להבין כיצד גרס הכנס בארה"ב לשינוי כאן בארץ, יש להבין את ההבדלים שבין היהדות החרדית בארץ לבין היהדות החרדית בארה"ב.

בעיני רבים נתפסת היהדות החרדית בארה"ב כמודרנית יותר ומתונה יותר, אך הסתכלות זו אינה מדויקת כלל.

- סדר העדיפויות הערכי של הציבור החרדי בארה"ב דומה להפליא לזה שגר בישראל.
 - בארה"ב מתגוררות קהילות חסידות סאטמר וסקוויר, הנחשבות כקהילות שמרניות וסגורות כקהילות החסידיות כאן בארץ.
 - חינוך בדלני ואכילת מוצרים בכשרות מהדרין, עדיין נשמרות ברוב רובו של הציבור החרדי האמריקאי.
- אמנם, נכון שישנם חלקים נרחבים מהציבור החרדי בארה"ב שהם מתונים ומודרניים, אבל גם הם שומרים על קשר עם ליבת ההנהגה החרדית.
- יתירה מזו, השפעתה של הקהילה החרדית בישראל על אחותה שמעבר לים גבוהה מאד, גם בגלל שהיא נחשבת כגבוהה יותר רוחנית, וגדולי התורה המתגוררים בארץ מכריעים ומשפיעים על הנעשה בארה"ב, וגם בגלל שהרבה מבניהם, הרווקים והנשואים לומדים כאן בישראל.
- ההבדל הבסיסי והחשוב, ששם היהודי החרדי לא מרגיש חשש מהשפעת התנהגות שכניו הגויים, והשפעת הקהילות הרפורמיות החילוניות מזערית מאד ברחוב החרדי בארה"ב. ומכיון שהגבולות יותר ברורים ומובהקים - החשש להשפעה שלילית מופחת.

אולם עדיין גם הציבור בארה"ב מתמודד עם התפתחות הטכנולוגיה, בעיקר בקרב בני הנוער.

לטענת העסקנים, התברר כי הורים רבים אינם מודעים לצורת השימוש באינטרנט וליכולות הגלומות בו, כך שהיה קושי בלהסביר מהן הסכנות הטמונות בו.

ואכן לפני כחודשיים התקיים כנס אדיר בהשתתפות 60 אלף איש, באצטדיון מיוחד שנשכר, ובמשך 6 שעות שמעו עשרות אלפי איש נאומים ודרשות מגדולי וזקני הרבנים בארה"ב. הייחודיות של הכנס באה לידי ביטוי שהשתתפו בו מכל העדות והחוגים.

- גם מארץ ישראל יצאו רבנים גדולים להשתתף ולהביע תמיכה במאבק באינטרנט.
 - מכתב מיוחד אף התפרסם מאת הרב חיים קנייבסקי מבני ברק.
- עיתוי האירוע, אף הוא לא היה מקרי, הכנס התקיים מספר ימים לפני חג השבועות - חג מתן תורה, ימים הנחשבים כמיועדים לחיזוק בתורה ובקדושה, כדי להיות ראויים לקבל את התורה בשבועות.

הכנס הותיר רושם רב, כי בעיקר הוא גרם לדיון ציבורי נרחב ולמודעות סביב הנושא.

מעניין לציין, כי קדם לכינוס פער עמדות גדול בין הרבנים השונים, כשחלק מסרבים לדון בנושא כה רגיש בפומביות כה גדולה, חלק מן הרבנים, תמחו איך יופיעו בכנס נגד האינטרנט, כשהם עדיין מורים לבני קהילתם לראות במחשב גופא, מכשיר מותרות שעדיף להסתדר בלעדיו.

חלק מן הרבנים דרשו למען האחדות כי גם קהילת חב"ד תשתתף בכנס, לעומת רבנים אחרים שטענו כי מחמת העובדה שבחב"ד אין איסור להשתמש באינטרנט, והשימוש בו רווח ולגיטמי אין לשתתף בכנס נגד האינטרנט.

נושא נוסף שנדון בהכנות לכנס, זוהי השאלה מה צריכה להיות הכותרת הראשית שלו, ומהי ההחלטה המעשית שתצא ממנו. גם בשאלה זו נשמעו בין גדולי הרבנים דעות שונות בתכלית.

כשחלקם חששו ששמא הכנס יעודד בסופו של דבר שימוש באינטרנט.

לסיכומו של כינוס ניתן לאמר:

- הרבנים עוררו בו על "פגעי הטכנולוגיה ונזקי האינטרנט"
- הרבנים עוררו את המודעות לסכנה שבשימוש רחב חופשי ולא מבוקר
- הרבנים התריעו מפני השימוש באינטרנט
- אולם לצד זאת, היתה קריאה ברורה מפורשת ורשמית, לכל מי שזקוק לשימוש ברשת, לעשות זאת באופן מאובטח ומסונן באמצעות ספקי האינטרנט המאפשרים מסלולי גלישה מסוננים, נטו-מייל, או מוצרים זהים.
- גם הרב קנייבסקי שנחשב היום מגדולי הרבנים בישראל שפרסם מכתב לכבוד הכנס, המשיך את אותו מסר. מחד, הזהיר כל שימוש באינטרנט פרוץ ולא מבוקר, ואפילו לצורכי פרנסה, וללא שום הוראת היתר, ומצד שני חתם את מכתבו, בקריאה לעודד לחזק את כל מי שפועל לאספקת אינטרנט מבוקר ומסונן.

פרק ט' - סיכום

רגע לפני שניגש להמלצות מעשיות, נסכם את הערכתנו לגבי גישתו של המגזר החרדי ורבניו לנושא האינטרנט, ומצב השוק כפי שאנו מעריכים אותו.

1. השימוש באינטרנט קיים במגזר החרדי, והולך וגדל במשך הזמן.
2. לרובו של המגזר אין גישה קבועה לרשת האינטרנט.
3. אין במגזר החרדי "תרבות גלישה".
4. גם המחשב טרם סיים את תהליך "חדירתו" אל המגזר.
5. קיימים מספר ספקי אינטרנט המספקים אינטרנט מסונן.
6. קיימים מספר אתרים מובילים המיועדים לציבור החרדי, בעיקר אתרי חדשות.
7. ניתן לזהות תחילת תהליך שיווקי והפניית תקציבי פרסום לאתרים אלה, אולם מדובר במגמה חדשה ועד כה קטנה ביחס לגודל השוק הצרכני החרדי.
8. האינטרנט נתפס כמכשיר מסוכן מאד, שמהווה חשש על חדירה תרבותית פסולה שמהווה סתירה לחיי הדת ומצוות התורה.
9. נתפסות זו, גוברת ערכית בתפיסה הבסיסית, גם על היתרונות של רשת האינטרנט ככלי להפצת תורה ודת.
10. הרבנים החרדים, אינם עיוורים או חרשים, אולם הם תופסים שיש לעשות הבחנה בין הרתעה למאקרו לבין פרקטיקה למיקרו.
11. אי אפשר לייצר הכשר על משהו שהוא פסול וטרף מעיקרו.
12. במהותה של השמרנות הדתית נמצאת התפיסה, שבבוא ההתנגשות בין ערכי הקידמה וההתפתחות הטכנולוגית לבין הבדלנות הותיקה השומרת ומגינה על חיי הרוח, יש לבחור בהגנה על ערכי הרוח.
13. הרבנים מודעים לצורך ולמצב הקיים, אולם ממשיכים להתריע מפני השימוש ופיתוח התלות ברשת מחד, ומאידך מעודדים ייצור פתרונות גלישה מסוננים לתוכן שימושי ופרקטי ולא תוכן תרבותי ו/או מרחב פתוח.